

Lunds universitet
Avd. för litteraturvetenskap, SOL-centrum
Handledare: Elisabeth Friis
2016-06-02

Diana Sigfusson
LIVK10

- Что есть истина?¹

Bibeln som intertext i

Mästaren och Margarita

¹ - Vad är sanning? – Вера Маттелмяки, Борислав Арапович, *Детская Библия. Библейские рассказы в картинках*, Тринадцатое издание, Институт перевода Библии, Стокгольм 1990, s. 420.

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Avgränsning och metod	3
1.2 Syfte och frågeställningar	4
2. Tidigare forskning	5
3. Teoretiskt perspektiv	7
3.1 Intertextualitet	7
3.2 Citat och allusion	8
3.3 Imitation och ombildning	9
4. Analys	10
4.1 Intertextuella strategier	10
4.2 Pontius Pilatus	19
5. Avslutande diskussion	25
6. Källförteckning	27

1. Inledning

Bibeln används som en intertext - förhållandet mellan texter, en text i förhållande till andra texter eller en text i en text² - i litterära verk. Bibeln får en viktig del i den västerländska kulturen, speciellt har den ett enormt inflytande på den västerländska litteraturen. Professorn i religion och ordförande för Institutionen för religionsvetenskap vid Case Western Reserve University³ Timothy Beal menar att den har tagit på sig en roll som "kulturell ikon" - ofelbar guide, storebror, värdigt orakel.⁴ Bibeln är en viktig komponent i den mystiska genren som påverkade många av artonhundratalets författare.⁵ En av dessa författare är Mikhail Bulgakov.⁶

Mikhail Afanasievitj Bulgakov (Михаил Афанасьевич Булгаков) föddes den 15 maj 1891 i Kiev, i en bildad rysk familj. Familjetraditionerna var kyrkliga, pedagogiska och medicinska: Mikhails farfar och morfar var präster i den ryska ortodoxa kyrkan och hans far var lektor vid Kievs tekniska akademi. Bulgakovs mor var lärare och hans moster och faster var läkare. Han utexaminerades i medicin från Kievs universitet 1916. År 1920 tog Mikhail beslutet att överge sin karriär inom medicin för att ägna sig helt åt skrivandet. Bulgakov dog den 10 mars 1940 i Moskva av skleros i njurarna vid fyrtioåtta års ålder.⁷

Bibeln är en av de viktigaste böckerna för Bulgakov, eftersom han tillhör den kristna kulturen och har den kristna världsbilden. Det är uppenbart att i Bulgakovs verk återspeglas det Nya testamentet. Men han använder arameiska namn, som han själv anser, är historiskt mer korrekta: Yeshua i stället för Jesus, Yershalaim för Jerusalem, Kiriath för Karioth. Bibeln framgår i texten med dess motiv. Bulgakov förutsätter att läsaren åtminstone känner till Bibeln till en viss grad för att kunna identifiera de motiven i texten. De visas tydligt i romanen *Mästaren och Margarita*.⁸

² Century Lexicon. Hämtat från <http://www.dictionary.com/browse/intertext> 2016-04-18.

³ Timothy Beal. Hämtat från <http://timothy-beal.squarespace.com/about/> 2016-05-17.

⁴ Timothy Beal, *The Rise and Fall of the Bible: The Unexpected History of an Accidental Book*, Houghton Mifflin Harcourt 2011.

⁵ Northrop Frye, *The Great Code. The Bible and Literature*, Routledge London 1983, s. 32.

⁶ Lesley Milne, *Mikhail Bulgakov. A critical biography*, Cambridge University Press 1990, s. 1.

⁷ Milne, s. 5.

⁸ Ирина Белобровцева, Светлана Кульюс, *Роман М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита». Опыт комментария*, OÜ Vali Press Таллинн 2004, s. 33.

Sina sista år – 1928-1940 – spenderade Bulgakov med att skriva sin mystiska roman *Mästaren och Margarita*. Antropologen Lesley Milne beskriver romanen som Bulgakovs litterära ”sista ord”, hans ”sista solnedgångs roman”. Romanen blev först publicerad år 1966-1967 i tidskriften *Moskva*, mer än ett kvarts sekel efter författarens död. Romantexten i tidskriften *Moskva* hade skurits ned på grund av censur, men borttagna ord och avsnitt började snart cirkulera i tidskriften *Samizdat* och en komplett rysk text publicerades i Tyskland år 1969. Slutligen år 1973 publicerades den fullständiga *Mästaren och Margarita* texten, som hade sammanställts från arkivkällor, i Moskva.⁹

Mästaren och Margarita kretsar kring fyra dagar i Moskva då staden besöktes av djävulen, känd som Woland. Han kom med sina assistenter: Azazello, Koroviev (eller Fagot), en enorm pratande katt, Begemot, och ett vampyrhembitråde vid namn Hella. Bland byråkrater, skurkar och de som helt enkelt sysslar med personlig vinning, orsakade dessa "gangsters " förödelse. Men de gav stöd och skydd till en förföljd författare i asyl, Mästaren, och hans kärlek, Margarita, efter att hon hade accepterat att agera som värdinna på Satans bal.¹⁰

Centralt i boken är, som Ellendea Proffer kallar, ”romanen i romanen”: Mästaren skriver en roman som berättar om händelserna i gamla Yershalaim. De kapitel, som utgör en del av Bulgakovs text, är en litterär referens till Bibeln. Den betydande historiska karaktären i kapitlen är Pontius Pilatus.¹¹ Pontius Pilatus är en romersk Hegemon, prokurator och ståthållare i provinsen Judéen mellan åren 26 och 36 e.Kr. under kejsaren Tiberius.¹² Han är en tyrann som bedriver en hård politik, är illa omtyckt och den som avrättar Yeshua.¹³

1.1 Avgränsning och metod

Det som gör denna studie intressant för mig är att Pontius Pilatus, som inte får mycket plats i Bibeln, får en central roll i Bulgakovs roman. Därför koncentrerar jag min analys på Pontius, det vill säga hur Bulgakov använder sig av karaktären samt vilka skillnader som finns mellan Pilatus i

⁹ Milne, s. 228.

¹⁰ Colin A. Wright, *Mikhail Bulgakov. Life and Interpretation*, University of Toronto Press 1978, s. 258.

¹¹ Ellendea Proffer, *Bulgakov. Life and Work*, Ardis Michigan 1984, s. 538.

¹² Маттелмяки, s. 420.

¹³ Jan Vanhellefont, ”Pontius Pilate”, *Master and Margarita*. Hämtat från <http://www.masterandmargarita.eu/en/03karacters/pilatus.html> 2016-04-13.

Bibeln och i romanen. En annan avgränsning som jag gör i analysen är att jag, precis som Bulgakov, använder mig av arameiska namn (förutom i citat). Pontius är Bibelns motiv och återanvänds i romanen, vilket gör den relationen intertextuell. Därför använder jag intertextualitet som det teoretiska perspektivet för att genomföra studien.

Jag börjar min undersökning med att definiera vad intertextualitet är. Sedan tittar jag på vilka Bibliska intertexter, till exempel allusioner och ombildningar, det finns i *Mästaren och Margarita*. Slutligen analyserar jag Bulgakovs användning av de intertextuella strategierna i romanen, samt gör en jämförelse mellan texterna. Jag fokuserar huvudsakligen på Graham Allens bok *Intertextualitet* för att definiera intertextualitet som begrepp. Utöver Allen använder jag mig av andra relevanta artiklar och böcker. I min analys utgår jag från svenska Bibelns officiella översättning från 1917 respektive ryska från 1990. Även romanen refereras på två språk. Detta beroende på vilken översättning som är bäst.

1.2 Syfte och frågeställningar

Jag är intresserad av hur ett litterärt verk framgår i ett annat litterärt verk, som en intertext, och relationen mellan dessa verk. Mitt intresse för intertextualitet ligger i hur någon har valt att tolka det ursprungliga verket eller en del av detta verk för att sedan inkludera det i sitt eget verk. Uppsatsen fokuserar på Bulgakovs roman *Mästaren och Margarita* som är studiens utgångspunkt. Men också Bibeln har en stor roll i analysen som ett ”originalverk”. I centrum för min uppsats finns karaktären Pontius Pilatus samt hur hans roll i Bibeln skiljer sig från rollen i romanen.

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka intertextualitet i Bulgakovs roman *Mästaren och Margarita*. Målet är tydligt: att studera hur en text används i en annan text och därtill även studera relationen mellan texterna. Konkret innebär detta att uppsatsens uppgift är att, för det första, analysera hur Bulgakov utnyttjar det Bibliska motivet, det vill säga Pontius Pilatus, i sin roman. För det andra, är uppsatsens uppgift även att jämföra det Bibliska motivet med romanens, det vill säga Bibliska Pilatus med Bulgakovs Pilatus.

Sammanfattat lyder mina frågeställningar, som jag ska försöka att besvara, följande:

- Hur använder Bulgakov Bibeln som intertextualitet i sin roman *Mästaren och Margarita*?
- Vad är skillnaden mellan Bibelns Pontius och Bulgakovs Pontius?

2. Tidigare forskning

Det finns en del forskning om Bibeln, dess användning i andra verk och dess motiv - Pontius Pilatus. Pilatus är mest känd från Nya Testamentet, där han har fått en liten men historiskt betydelsefull plats. Han har även fått utrymme i andra historiska verk. Pontius biografi har blivit korrigerad och förändrad flera gånger under årens lopp beroende på vilka källor man refererar till. Detta gör honom till en intressant karaktär att undersöka.

Pontius nämns på flera ställen i Bibeln¹⁴ som gör honom till ett av de Bibliska motiven. Evangelisten Lukas tar upp Pilatus för att ge en tidsangivelse motsvarande en tidpunkt omkring år 28 e.Kr¹⁵. Lukas refererar också till Pontius ingripande mot verkliga eller befarade upprorsförsök¹⁶. Senare dyker även Pilatus upp, dock namnlös, i rollen som maktfullkomlig ståthållare¹⁷. Men den viktigaste rollen i Bibeln har han som Yeshuas avrättare, vilket leder till korsfästelsen¹⁸. Evangelisten Johannes talar om Pilatus roll under själva korsfästelsen¹⁹. Evangelisterna berör även Pontius i samband med gravläggning²⁰. Pontius omnämns dessutom i Första Timotheosbrevet^{21, 22}.

Historikernas anblick av Pontius Pilatus målades av de kristna skrifterna eller de judiska källorna. De kristna skrifterna dominerade under lång tid: på 1800-talet och i början av 1900-talet. Enligt dem betraktades Pontius som en kompetent guvernör som utförde sina administrativa plikter så väl han kunde. Men under åren mörknade bilden av Pilatus starkt: efter det andra världskriget blev de judiska källorna placerade i centrum för de historiska analyserna. Enligt dem var Pontius hatfullt inställd till judarna. Han provocerade Judeas befolkning till att göra revolt, vilket skulle ge romarna ett lagligt skäl att sända trupper för att krossa judarna.²³

¹⁴ The Swedish Bible Online. 1917 års Svenska Bibelöversättning. Hämtat från <http://bibeltemplet.net/bibelonline/> 2016-07-26.

¹⁵ Lukas 3:1.

¹⁶ Lukas 13:1.

¹⁷ Lukas 20:21.

¹⁸ Lukas 23:2.

¹⁹ Johannes 19:17.

²⁰ Johannes 19:31.

²¹ Första brevet till Timoteus 6:13.

²² Dick Harrison, *Förrädaren, skökan och självmördaren. Historien om Judas Iskariot, Maria Magdalena, Pontius Pilatus och Josef av Arimataia*, Prisma Stockholm 2005, s. 179.

²³ Harrison, s. 178.

Idag är forskare relativt eniga om Pilatus samhällsroll. Dick Harrison beskriver Pontius som en vanlig och pålitlig människa, en obeslutsam och rädd person. Det är lätt att se Pilatus som ondskans representant som missbrukar sin position och avrättar Yeshua – en man som hjälper andra och predikar kärlek till alla omkring sig. Detta kan kopplas till Pontius ovilja att ta jobbiga beslut: han fruktar bekymmer och väljer därför lätta vägen. Harrison pratar om att ju längre fram i tiden vi tittar desto godare framställs Pilatus.²⁴

Lidiia Ianovskaia resonerar att Bulgakov introducerar Pilatus personlighet i de "gamla" kapitlen med färgglada detaljer. För Bulgakov, var Pilatus en romersk prokurator. Han var romare ända in i själen - i religion och kultur, i världsbild och pragmatik, och språk. Han har en legitim rätt att upprätthålla sin högsta position, och hela imperiets makt verkar stå som en stenmur bakom honom. Men tyvärr, även med imperiets makt bakom sig, upptäcker han vid ett tillfälle att han inte kan ge en rättvis rättegång och därmed inte fatta ett beslut som han anser vara bra.²⁵

Ianovskaia nämner att vid första anblicken är Pilatus en man utan biografi. Men vi vet mycket väl vem den här personen är. Han hade en framgångsrik militär karriär och hans resultatrika framsteg upp i karriärhierarkin slutade med att han blev prokurator i Judea. Ianovskaia fortsätter med att Bulgakov rekonstruerar Pilatus biografi till sin egen smak. I Bulgakovs roman, är Pilatus inte korrupt - det finns inget tagande av mutor, inget tvång med hot, inga olagliga utpressningar, varken i texten eller i kontexten.²⁶

Belfjore Qose anser att Pilatus fick mänskliga aspekter. Romanen baseras på hans erfarenheter, hans tankar och hans samvete. Bibelns Pilatus är inte i fokus för berättelsen. Romanens Pilatus är i centrum och allt som berättas i romanen har funktionen att porträttera huvudpersonen. Qose bedömer Pilatus som korsningen mellan Gud och ondskan. Pontius är en människa utan någon övernaturlig kraft. Han är varken Gud eller Djävulen; han är en man och det är normalt för honom att ha en sådan förvirrande karaktär.²⁷

²⁴ Harrison, s. 171.

²⁵ Lidiia Ianovskaia, "Pontius Pilate and Yeshua Ha-Nozri in the Mirror of Bulgakov Studies, *Russian Studies in Literature*. Vol. 47:2, Routledge London 2011, s. 17.

²⁶ Ibid.

²⁷ Belfjore Qose, "The Figure of Pontius Pilate in the Novel *The Master and Margarita*", *KAIROS – Evangelical Journal of Theology*. Vol 3:1, 2013, s. 58.

3. Teoretiskt perspektiv

För att undersöka mina frågeställningar och genomföra en fördjupad analys av romanen och dess motiv, krävs ett noggrant urval och en definition av relevanta teorier. Bibelns vikt i västerländsk kultur och litteratur är ostridig. Bibelns reflektion i romanen handlar om intertextualitet. Denna intertextualitet giver den teoretiska ramen och det centrala begreppet för denna studie. Jacqueline Labbe förklarar det som: "behovet av en text att läsas mot bakgrund av dess allusioner till och avvikelser från innehåll eller struktur av andra texter; förhållandet mellan litterära texter".²⁸

3.1 Intertextualitet

Litterära texter har betydelser och vi försöker att hitta betydelserna när vi läser litterära verk. Vi kallar processen, som extraherar meningar från texter, för läsning eller tolkning. Litteratur byggs på citat, allusion, imitation och ombildning som fastställts av tidigare litteratur: texter saknar självständig betydelse. System, regler och traditioner av andra konstformer och kulturer i allmänhet är också avgörande för innebörden av ett litterärt verk. Vi behöver spåra dessa relationer mellan texter för att tolka en text och för att upptäcka dess mening. De relationerna kallas för intertextuella.²⁹

Intertextualitet är en av de centrala idéerna i den samtida litteraturteorin. Graham Allen anser att intertextualitet har sitt ursprung i det tjugonde århundradets lingvistik, särskilt i den schweiziska lingvisten Ferdinand de Saussures arbete. De systematiska egenskaperna hos språket fastställer den relationella karaktären av mening och därmed av texter. Löptiden för intertextualitet användes ursprungligen av poststrukturalistiska teoretiker och kritiker i deras försök att bryta föreställningar om stabil mening och objektiv tolkning.³⁰

Allen menar att teoretiker hävdar att det inte längre är möjligt att tala om originalitet eller unika konstnärliga föremål, eftersom varje konstnärligt objekt är sammansatt av bitar av redan existerande konst. Intertextualitet står i centrum för sådana samtida föreställningar om konst och kulturproduktion. Varje text har sin betydelse i förhållande till andra texter. Intertextualitet främjar

²⁸ Jacqueline Labbe, "Romantic Internationality: The Adaptive Weave", *Wordsworth Circle*. Vol. 46:1, The University of Sheffield 2015, s. 44.

²⁹ Graham Allen, *Intertextuality. The New Critical Idiom*, Routledge London 2000, s. 1.

³⁰ Allen, s. 2.

en ny mening: en vision som är resistent mot inrotade föreställningar om originalitet, unicitet, egenhet och autonomi.³¹

Intertextualitet gäller de faktorer som gör användningen av en text beroende av kunskap om en tidigare text, som i detta fall – Bibeln. Tamar Mebuke anser att intertextualitet är ansvarig för utvecklingen av texttyper som klasser av texter med typiska mönster av egenskaper och är en av de centrala normerna i textkonstruktion som avgör vår uppfattning av en bestämd text och förklarar till stor del principerna för dess funktion.³²

3.2 Citat och allusion

Själva termen intertextualitet formades av poststrukturalisten Julia Kristeva. Kees Waaijman utvecklar vidare intertextualitet som en litterär strategi med fokus på relationerna mellan texter. Intertextualitet kan ses som en text som en korsning av citat och anspelning av en annan text, vilka dras från pre-text och tas emot i den nya texten. Men det intertextuella fenomenet som sådant är inbäddat i det bredare fenomenet textläsning: en text är aldrig ensam. Enligt Waaijman har texterna vi läser sin plats bredvid andra texter, kommenterar andra texter, är inskrivna i andra texter och påminner om andra texter.³³

Waaijman lyfter, för det första, fram citat. Elisabeth Friis benämner citat (direkt eller indirekt) som en bokstavlig eller tydlig formulering av något som redan har sagts eller skrivits i ett annat sammanhang.³⁴ Citatet kan vara insättningen av en (i det här fallet - Biblisk) text inom en annan text (i det fallet – romanen) på ett sådant sätt att den blir en del av den mottagande texten. Fastän det är, på samma gång, uppenbart att det är ett citat, men utan någon signal.³⁵ Allen pratar om att en text är en samling av citat hämtade från de otaliga centrala kulturerna där författaren bara kan imitera en idé. Idén är alltid tagen från någonstans.³⁶

³¹ Allen, s. 5.

³² Tamar Mebuke, "Analyses of the Problem of Intertextuality", *Consciousness, Literature and the Arts*. Vol. 12:2, Georgian Technical University 2011, s. 1.

³³ Kees Waaijman, "Intertextuality: On the use of the Bible in mystical texts", *HTS Theologese Studies / Theological Studies*. Vol 66:1, AOSIS Publishing 2010, s. 1.

³⁴ Elisabeth Friis, "Intertextualitet", *Litteratur. Introduktion till teori och analys*, red. Lasse Horne Kjældgaard, Lis Møller, Dan Ringgaard, Lilian Munk Rösing, Peter Simonsen, Mads Rosendahl Thomsen, översättning Sven-Erik Torhell, Studentlitteratur, Lund 2015, s. 149.

³⁵ Waaijman, s. 2.

³⁶ Allen, s. 13.

För det andra lyfter Waaijman fram allusion, eller anspelning. Allen påstår att en text är anspelningen på en annan text.³⁷ Anspelningen (direkt eller genom indikation) är en referens till något som är allmänt känt, det vill säga händelser, personer, historia med mera i en text som anspelar på andra texter utanför själva romanen och som väcker associationer till texterna varifrån allusionen hämtats. De flesta anspelningar är baserade på antagandet att läsaren kommer att förstå författarens referens, det vill säga alluderande tekniker förmedlar ett kollektivt minne långt tillbaka i människans tidigaste historia.³⁸

3.3 Imitation och ombildning

Waaijman noterar att vi kan urskilja två intertextuella system som producerar betydelser. Det första systemet är delaktighet, som syftar till att hålla texter levande genom upprepning eller imitation.³⁹ Tracy Lemaster påstår att med detta kan man göra en implicit jämförelse genom att vi sätter två "texter" tillsammans. När ett litterärverk refererar till en annan text, uppmanas vi att utgå från vår kunskap om texten i dess ursprungliga form, och jämföra texten med hur den används, ändras eller formuleras i den primära boken. Intertextualitet fungerar som jämförelse och kontrast av likheter och skillnader.⁴⁰ Anders Olsson lyfter fram denna kontrast som ett samband mellan två texter. Likheterna ger oss ny kunskap och skillnaderna ger ett nytt perspektiv.⁴¹

Det andra systemet är förändring och ombildning.⁴² Lemaster hävdar att intertextualitet kan destabilisera eller skaka vår förståelse av den ursprungliga text som refereras i den primära boken. Den ursprungliga texten kan vara en "story" som de flesta känner sig särskilt bekanta med, men dess användning av den primära boken förändrar våra känslor eller avslöjar något nytt om den ursprungliga berättelsen. Omvänt, kan boken presentera en scen, en karaktär eller ett argument som vi känner att vi börjar förstå när dessa destabiliseras genom införandet av denna intertext.⁴³

³⁷ Allen, s. 39.

³⁸ Anders Olsson, "Intertextualitet, komparation och reception", *Litteraturvetenskap – en inledning*, red. Staffan Bergsten, Studentlitteratur, Lund 2002, s. 52.

³⁹ Waaijman, s. 3.

⁴⁰ Tracy Lemaster, "What is "Intertextuality"?", *Great World Texts: A Program of the Center for the Humanities*, University of Wisconsin-Madison 2012, s. 1.

⁴¹ Olsson, s. 59.

⁴² Waaijman, s. 3.

⁴³ Lemaster, s. 1.

4. Analys

Vid analys av Mikhail Bulgakovs roman *Mästaren och Margarita* finner jag att det, utan tvekan, finns intertextualitet i den: citat, allusion, imitation och ombildning är närvarande i texten. Syftet med uppsatsen är att studera hur Bibeln används i romanen. Jag fördelar analysen i två teman. Det första temat är intertextuella strategier, där jag undersöker Bulgakovs användning av Biblisk intertext i romanen. Det andra temat är Pontius Pilatus, där jag gör en jämförelse mellan Pilatus i Bibeln och i romanen.

4.1 Intertextuella strategier

Bulgakov använder Biblisk intertext: Bibeln figurerar i *Mästaren och Margarita* genom citat och allusioner. Bulgakov gör det för att göra romanen sannare och mer övertygande: bara genom att använda namnet Pontius Pilatus gör Bulgakov tydligt vilken källa som används. Detta leder till att läsaren har originaltexten i åtanke. Denna strategi inom intertextualitet kallas för allusion, eller anspelning. I en anspelning är hänvisningen till Bibeln antingen direkt eller genom indikation.

Anspelningen eller allusionen på Biblisk text sker genom att använda kända namn, exempelvis Pontius Pilatus. Förutom Pontius, använder Bulgakov också en känd händelse från Bibeln som blir en direkt allusion. Den händelsen är Yeshuas dom och avrättning på order av Pontius Pilatus: en historia som är någorlunda känd hos de flesta och förmedlar kollektivt minne långt tillbaka i tiden, runt åren under Kristustiden. Bibeln inleder Pilatuskapitlet med: ”когда уже настало утро”⁴⁴. Bulgakov börjar sitt Pontiuskapitel med: ”ранним утром”⁴⁵.

Nästa direkta allusion till Biblisk historia som används i *Mästaren och Margarita* är att berättelsen sker under den judiska högtiden – påsken. Enligt högtidens tradition skall Pontius Pilatus släppa en fånge fri. Han bestämmer inte själv vem som skall släppas fri, utan han får hjälp från översteprästerna. Det är översteprästerna, som ingick i Sinedrion⁴⁶ – den högsta religiösa institutionen, liksom den högsta rättsliga myndigheten, som dömer förövare och har makt att frigöra en.

⁴⁴ “När kom morgonen”. Matteus 27:1-4.

⁴⁵ “Tidigt på morgonen”. Михаил Булгаков, *Мастер и Маргарита*, АСТ Москва 2005, s. 17.

⁴⁶ Det stora rådet.

I Bibeln står det:

А Пилату и нужно было для праздника отпустить им одного узника. Но (первосвященники) стали кричать: «Смерть ему (Иисусу)! А отпусти нам Варавву!»⁴⁷

Allusionen i romanen:

Согласно закону, согласно обычаю, одного из этих двух преступников нужно будет отпустить на свободу в честь наступающего сегодня великого праздника Пасхи. «Синедрион просит отпустить Вар-раввана.»⁴⁸

En direkt allusion till som framgår i *Mästaren och Margarita* är platsen där Yeshua blev avrättad, det vill säga en plats med namnet Golgata som ligger utanför Yershalaim, på ett synligt, allmäntillgängligt ställe. Detta är också ett välkänt faktum som kommer från Bibeln. Bulgakov använder detta bekanta faktum i sin roman och han förväntar sig att hans läsare har kunskaper om det. Platsen nämns i romanen: ”Avrättningen skall nu äga rum på Golgata!”⁴⁹ I Bibeln kom Yeshua till Golgata som kallas för huvudskalleplats:

Воины взяли Иисуса и повели. И неся крест свой, Он вышел на место, называемое Лобное, по-еврейски Голгофа.⁵⁰

En annan allusion till Bibeln i romanen är Yeshuas korsfästelse. En historia till som Bulgakov anser vara omtalad och kan uppfattas bekant av de som har läst Bibeln eller, i alla fall, har vissa kunskheter om den. Då blir allusionen till Bibeln i romanen uppenbar. Bulgakov använder, för det första, berättelsen om hur Yeshua blev erbjuden dricka strax innan korsfästelsen. Fast Yeshua avböjer den. I romanen är det chefen för säkerhetstjänsten som berättar för Pilatus att Yeshua: ”... avstod från att dricka” vilket: ”... det han har rätt till enligt lagen!”⁵¹

⁴⁷ Men Pilatus var tvungen att släppa en fånge till dem på grund av festen. Men överstepräster började skrika: "Död åt honom (Yeshua)! Och släpp Barabbas!" Lukas 23:7-23.

⁴⁸ Enligt lagen, enligt seden, måste en av dessa två brottslingar befrias för att hedra den stora festen – påsk - som kommer idag. "Sinedrion ber er att frigöra Bar-Rabbas". Булгаков, s. 35.

⁴⁹ Bulgakov, s. 53.

⁵⁰ Soldaterna tog Jesus och ledde honom. Och med sitt kors gick han till en plats som kallas Skallen, på hebreiska Golgata. Johannes 19:16-17.

⁵¹ Bulgakov, s. 364.

I Bibeln beskrivs händelsen:

räckte de honom vin att dricka, blandat med galla; men då han hade smakat därpå, ville han icke dricka det.⁵²

För det andra använder Bulgakov en berättelse som beskriver vilken tid på dagen det är när korsfästelsen äger rum. Bibeln beskriver denna händelse som: ”Men vid sjätte timmen kom över hela landet ett mörker, som varade ända till nionde timmen.”⁵³. Det står också tydligt i Bibeln vilken tid på dagen, eller rättare sagt på kvällen, det är: ”Och vid nionde timmen”⁵⁴. Det framgår inte i romanen exakt tid på kvällen, däremot blir det klart vad är det för tid på dygnet: ”... i kvällningen”⁵⁵. Denna Bibliska händelse anspelas i Bulgakovs roman:

Den mörka dimman ... lade sig över den stad som prokuratorn hatade. [...] Mörkret förtärde allt och skrämde allt levande i Jerusalem och dess omgivningar.⁵⁶

Och, slutligen, använder Bulgakov en berättelse om hur Yeshua blir dödad. Romanen tar upp att det är ”den fjortonde dagen i vårmånaden Nisan”⁵⁷, det vill säga den judiska högtiden - påsken. Sedan fortsätter beskrivningen av händelsen i romanen med Pilatus funderingar i sin ensamhet om att Yeshua och de andra brottslingarna nu borde vara döda. Därefter vill Pilatus ta ner kropparna, men inte på grund av påsken, utan på grund av eventuella följare till Yeshua som kunde efterfråga kropparna. Romanen beskriver det som:

Molnet hade redan vältrat sig över Golgata, där bödlarna skyndade sig att krossa de avrättades ben⁵⁸ [...] skaffa undan, de tre avrättades kroppar...⁵⁹

⁵² Matteus 27:34.

⁵³ Matteus 27:45.

⁵⁴ Matteus 27:46.

⁵⁵ Bulgakov, s. 357.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Bulgakov, s. 365.

Bibeln berättar att det är påskhögtid. Sedan fortsätter den med att kropparna inte kan hänga kvar vid högtiden. Det framgår också att Yeshuas anhängare frågade efter Yeshuas kropp, det vill säga de ville själva begrava Yeshua. Bulgakovs berättelse i romanen avviker från berättelsen i Bibeln just i det här fallet. Men Bibeln berättar vidare att brottslingarna måste dö och kropparna tas ner. Detta gör berättelsen i *Mästaren och Margarita* till en allusion av Bibeln. Bibeln beskriver den händelsen som:

Men eftersom det var tillredelsedag och judarna icke ville att kropparna skulle bli kvar på korset över sabbaten (det var nämligen en stor sabbatsdag), bådo de Pilatus att han skulle låta sönderslå de korsfästas ben och taga bort kropparna.⁶⁰

Allusionen kan indikera på berömd person eller händelse, vilka inte beskrivs exakt likadant som i källtexten, men vi känner ändå igen vem eller vad det pratas om. Till exempel hur Pilatus introduceras i Bibeln och i romanen. Pontius beskrivs i Nya Testamentet som ”римский правитель в Иудее и Самарии”⁶¹. ”Прокуратор Иудеи”⁶² kallas Pilatus i Bulgakovs roman. Vidare indikerar Bibeln att Pontius inte ansåg Yeshua vara skyldig till något: ”я не нахожу в нем никакой вины”⁶³ och indikation på detta i romanen: ”развяжите ему руки”⁶⁴.

Sedan tar berättelsen upp förhör, då får Pilatus mer information om Yeshua. I Bibeln står det: ”Пилат узнал, что Иисус из области Иродовой (т. е. Галилеи)”⁶⁵. Romanen lyder: ”Из города Гамалы”⁶⁶. Gamala är den nordligaste staden i Galileo området⁶⁷. Bibeln fortsätter: ”Тогда взял Пилат Иисуса и велел бить Его”⁶⁸. Romanen berättar: ”Выведите его отсюда [...] Но не калечить”⁶⁹, vilket betyder att Pilatus beordrade sin vakt att slå Yeshua. Slutligen överlämnar Pilatus Yeshua till korsfästelse: ”предал на распятие”⁷⁰ i Bibeln och ”утвердил смертный приговор”⁷¹ i romanen.

⁶⁰ Johannes 19:31.

⁶¹ ”Den romerska guvernören i Judéen och Samarien”. Matteus 27:1-4.

⁶² ”Procurator av Judeen”. Булгаков, s. 17.

⁶³ ”Jag anser inte honom skyldig”. Johannes 19:1-15.

⁶⁴ ”Knyt upp hans händer”. Булгаков, s. 25.

⁶⁵ ”Pilatus fick veta att Yeshua var från Herodes jurisdiktion (dvs. Galileo)”. Lukas 23:7.

⁶⁶ ”Från staden Gamala”. Булгаков, s. 20.

⁶⁷ Vanhellefont. Hämtat från <http://www.masterandmargarita.eu/ru/02themas/h02b.html> 2016-05-23.

⁶⁸ ”Då beordrade Pilatus att Yeshua skulle bli slagen”. Johannes 19:1.

⁶⁹ ”Få ut honom härifrån <...> Men stymp inte”. Булгаков, s. 19.

⁷⁰ ”Överlämnade till att korsfästas”. Matteus 27:26.

⁷¹ ”Han godkände dödsstraffet”. Булгаков, s. 35.

Ytterligare indikation till Bibeln i romanen är Pontius frågor vid förhöret av Yeshua. I Bibeln ställer Pilatus frågor till Yeshua: ”Vad har du gjort?”, ”Vad är sanning?”, ”Varifrån är du?” och ”Vet du då icke att jag har makt att giva dig lös och makt att korsfästa dig?”.⁷² I romanen frågar Pilatus Yeshua: ”Var kommer du ifrån?”, ”Det är alltså du som ville förstöra templet och som hetsade folket till det?”, ”Vad är sanning?” och ”Kanske vid ditt liv. Det är hög tid att svära vid ditt liv, ty du skall veta att det hänger i en skör tråd.”⁷³

En indikation till som jag finner i romanen är Pontius samtal med överstepräster. I Bibeln försöker Pilatus att få fram svaret från överstepräster om: ”Какое же зло сделал Он?”⁷⁴, samtidigt som Pilatus är förvånad över beslutet som överstepräster har tagit: ”... я не нахожу в Нем вины”⁷⁵. Men överstepräster står fast vid att Yeshua är skyldig och måste dömas till döden. Bulgakov indikerar händelsen med att upprepa detta förvånansfulla tillstånd som Pilatus befinner sig i och detta oförstånd om varför beslutet blev taget:

”Jag måste säga, att jag blir överraskad av ett sådant svar, jag hoppas att det inte är fråga om något missförstånd.”⁷⁶

Vidare berättas det i historien om Yeshuas död. Denna är en annan välkänd historia, som alla kan identifiera om en påträffar den någonstans. I Bibeln berättas det om att Yeshuas följare kommer till Pontius Pilatus för att ”просить разрешения скорее снять распятых с крестов”⁷⁷. Detta skulle göras för att snabbt och tyst begrava fångarna. I *Mästaren och Margarita* indikeras samma händelse att ta bort fångarna från korsen snabbt och tyst för begravning. Men Pontius Pilatus är den som själv frågar sin hemliga säkerhetschef om det:

”Och för att vi inte skall råka ut för några överraskningar, vill jag att ni omedelbart och så omärkligt som möjligt skall skaffa undan, de tre avrättades kroppar från jordens yta och begrava dem i hemlighet, så att ingen vidare frågar efter dem.”⁷⁸

⁷² Johannes 18:35–19:10.

⁷³ Bulgakov, s. 32-38.

⁷⁴ Vad ont har han gjort? Matteus 27:20-26.

⁷⁵ Jag hittar inget fel i honom. Johannes 19:1-15.

⁷⁶ Bulgakov, s. 46.

⁷⁷ ”Be om tillstånd för att ta bort de korsfäste från kors”. Första brevet till Timoteus 14:46.

⁷⁸ Mikhail Bulgakov, *Mästaren och Margarita*, översättning Lars Erik Blomqvist, Avesta Stockholm 2008, s. 365.

Den andra strategin inom intertextualitet är citat. Bulgakov citerar Bibeln i romanen på så vis att alla citat blir en del av texten, utan någon referens till källtexten. Han använder inte heller några referenser för att lyfta fram citaten. Det krävs kunskap om Bibeln för att förstå att Bulgakov citerar just Bibeln och se vilka delar av texten som är citat. Det finns både direkta och indirekta citat i *Mästaren och Margarita*. Det troligtvis mest kända direkta citat, som Pontius Pilatus säger i Bibeln, är:

”Vad är sanning?”⁷⁹

Pilatus säger i romanen:

”Vad är sanning?”⁸⁰

Exemplen visar här klart att detta citat är taget från Bibeln och placerat i *Mästaren och Margarita*. Citatet finns i tankarna hos romanens läsare som antingen har läst Bibeln eller vet vad den handlar om. Även om läsarna inte känner till vem som säger det som står i citatet, är det klart att citatet kommer från Bibeln.

Vidare tittar jag på indirekta citat vilka parafraieras (omskrivs) men betydelsen är densamma som i originalcitaten. Det första indirekta citatet från Bibeln i romanen är att Yeshua blev skickad till Pilatus från tetrark Herodes. Bibeln omtalar:

... и отослал ... к ПИЛАТУ.⁸¹

Romanen tyder:

Sekreteraren: ”Han (Herodes) ville inte själv avgöra målet utan sände Stora rådets dödsdom till er för undertecknande.”⁸²

Här visar exemplet ett indirekt citat från Bibeln i romanen. Bibeln berättar att tetrark Herodes skickar Yeshua till Pontius och med detta skickar också beslutet att avrätta Yeshua till Pontius. Bulgakov beskriver hur Yeshua hamnade hos Pilatus på likadant sätt, det vill säga att tetrark

⁷⁹ Johannes 18:38.

⁸⁰ Bulgakov, s. 35.

⁸¹ Och skickade till Pilatus. Lukas 23:7-23.

⁸² Bulgakov, s. 30.

Herodes låter Pilatus förhöra och döma Yeshua. Därför är det klart att Bulgakov citerar denna händelse i sin roman.

Därpå finner jag ett till citat från Bibeln i romanen. Citatet är en fråga som Pilatus ställer till olika personer. Så här är det skrivet i Bibeln:

Pilatus: ”Vad haven I för anklagelse att frambära mot denne man?”⁸³

Первосвященники: «Мы нашли, что Он развращает народ наш и запрещает давать подать кесарю, называя Себя Христом Царем».⁸⁴

Det står i romanen:

Pilatus: ”Det är alltså du som ville förstöra templet och som hetsade folket till det?”⁸⁵

Här visar exemplet ett indirekt citat från Bibeln i romanen. Pilatus ställer en fråga även i det exemplet. Källtexten berättar att Pilatus frågar vilket brott Yeshua har begått och översteprästerarna svarar att Yeshua har förvirrat folket. Bulgakov använder citatet på sitt eget sätt i detta fall också. Citatet i romanen gäller Pilatus fråga om det stämmer att Yeshua har förvirrat folket.

Sedan hittar jag ett indirekt citat från Bibeln i romanen angående dialogen mellan Pontius Pilatus och Yeshua. Det står i Bibeln:

Pilatus: ”Varifrån är du?” Men Jesus gav honom intet svar.⁸⁶

Пилат: «Мне ли не отвечаешь? Не знаешь ли, что я имею власть распять Тебя и власть имею отпустить Тебя?»

Иисус: «Ты не имел бы надо Мною никакой власти, если бы не было дано тебе свыше; посему более греха на том, кто предал Меня тебе».⁸⁷

⁸³ Johannes 18:29.

⁸⁴ Översteprästerarna: ”Vi fann att den här mannen förvanskar nationen, och förhindrar att man giver hyllning till kejsaren, påstående sig vara Messias.” Lukas 23:2.

⁸⁵ Bulgakov, s. 33.

⁸⁶ Johannes 19:9.

⁸⁷ Pilatus: ”Svarar du mig inte? Vet du inte att jag har makt att korsfästa dig och makt att släppa dig?” Yeshua: ”Du skulle inte ha någon makt över mig, om den inte ha kommit från ovan, därför större synd är på den som givit mig till dig.” Johannes 19:1-15.

Dialogen i romanen:

Пилат: «Ты великий врач?»⁸⁸

Yeshua: ”Nej, prokurator, jag är ingen läkare.”

Pilatus: ”Nåväl, om du vill hålla det hemligt, så gör det. [...] Det är hög tid att svära vid ditt liv, ty du skall veta att det hänger i en skör tråd.”

Yeshua: ”Du tror väl inte att det är du som hängt upp det, hegemon? I så fall misstar du dig. [...] Du måste hålla med om att bara den som hängt upp tråden kan skära av den.”⁸⁹

Här visar exemplet en mindre omskrivning av ett Bibliskt citat i *Mästaren och Margarita*. I båda fallen ställer Pontius en fråga till Yeshua. Men Yeshua vill inte svara på frågan, vilket gör Pilatus arg och han varnar Yeshua för sin makt över honom. Yeshua svarar att det inte är Pontius som har makt över honom. Detta leder till att det blir klart att Bulgakov parafraserar Bibeln i sin roman.

Nästa indirekta citat i romanen från Bibeln är fortsättningen på dialogen mellan Pilatus och Yeshua. I Bibeln står det:

Pilatus: ”Är du judarnas konung?”

Yeshua: ”Mitt rike är icke av denna världen. Om mitt rike vore av denna världen, så hade väl mina tjänare kämpat för att jag icke skulle bliva överlämnad åt judarna. Men nu är mitt rike icke av denna världen.”⁹⁰

Citatet i romanen:

Пилат: «Ты когда-либо говорил что-нибудь о великом кесаре?»⁹¹

Yeshua: ”Jag sade bland annat att varje myndighet utövar våld mot människorna och att det skall komma en tid när varken Caesars eller någon annans makt skall råda. Människan skall gå in i sanningens och rättfärdighetens rike, där ingen makt längre skall behövas.”⁹²

⁸⁸ Pilatus: ”Är du en mäktig läkare?” Булгаков, s. 25.

⁸⁹ Bulgakov, s. 37-38.

⁹⁰ Johannes 18:33-36.

⁹¹ Pilatus: ”Har du någonsin sagt något om den stora kejsaren?” Булгаков, s. 29.

⁹² Bulgakov, s. 42.

Här visar exemplet en parafraisering av ett Bibliskt citat i romanen. Som i exemplet innan, ställer Pilatus en fråga till Yeshua. Men i detta fall svarar Yeshua på frågan med att han inte kommer från det rike där Pilatus bor, utan att Yeshua kommer från ett rike där det inte finns missförstånd eller orättvisor. Citatet blir inte exakt likadant som i Bibeln, men det behåller sin betydelse. Bulgakov parafraserar citatet på sitt eget sätt vilket blir en del av romanens berättelse.

Ett annat citat från Bibeln i *Mästaren och Margarita* berättar hur många fångar döms tillsammans med Yeshua. I Bibeln står det:

Вели с Ним на смерть и двух злодеев.⁹³

Det står i romanen:

Det var således tre brottslingar som skulle avrättas denna dag.⁹⁴

Här visar exemplet att Bulgakov citerar en Biblisk händelse. I Bibeln står det att Yeshua inte är den enda fånge som skickas till döden, utan det finns två andra brottslingar som drabbas av samma öde. Bulgakov parafraserar denna händelse genom att beskriva att det finns tre fångar som ska avrättas.

Det sista citatet i romanen från Bibeln handlar återigen om dialogen mellan Pilatus och Yeshua. Det framgår i Bibeln:

Pilatus: ”Så är du dock en konung?”⁹⁵

Иисус: «...Я на то родился и на то пришел в мир, чтобы свидетельствовать об истине; всякий, кто от истины, слушает голоса Моего».⁹⁶

Romanen berättar:

Pilatus: ”Så du talade ändå om templet inför massan på torget?”

Yeshua: ”Hegemon, jag talade om att den gamla trons helgedom skulle falla sönder och att ett nytt sanningens tempel skulle uppstå.”⁹⁷

⁹³ De ledde två gärningsmän med honom till döden. Lukas 23-27.

⁹⁴ Bulgakov, s. 46.

⁹⁵ Johannes 18:37.

⁹⁶ Yeshua: ”Jag är därför född och jag kom därför till världen för att vittna om sanningen; var och en som är av sanningen lyssnar till min röst.” Johannes 18:33-38.

⁹⁷ Bulgakov, s. 35.

Här visar exemplet ett citat från Bibeln i romanen. Ytterligare en gång ställer Pilatus en fråga till Yeshua. Och åter igen svarar Yeshua på frågan. Han säger att han kommer från sanningens rike och att det kommer att uppstå istället för det existerande falska riket. Det är också ett tämligen känt Bibliskt citat för läsare som har någon kännedom om Bibliska utsägelser. Bulgakov citerar detta Bibliska utdrag relativt bokstavligen. Ordet ”sanningen” gör att citatet känns igen och gör att romanen direkt relateras till Bibeln.

4.2 Pontius Pilatus

Intertextualitet gäller de faktorer som gör användningen av Pilatus i romanen beroende av kunskap om Bibliska motiv, samtidigt som Bulgakov ger Pontius ett helt annat utrymme i *Mästaren och Margarita*. Detta leder till att läsaren, för det första, känner igen källtexten i romanen och, för det andra, upplever källtexten på ett nytt sätt. Intertextuella system håller källtexten levande genom imitation och ombildning av personen i romanen. Uppsatsens uppgift här är att jämföra Bibliska Pilatus med Bulgakovs Pilatus.

Det första intertextuella system som jämför likheterna mellan Pilatus i Bibeln och i romanen är upprepning eller imitation. Den största upprepningen eller imitationen i Bulgakovs roman från Bibeln är själva namnet Pontius Pilatus. Likheten mellan de två Pontius är att både Bibeln och Bulgakov beskriver Pilatus skuld känslor angående hans beslut att döma Yeshua till döds. Samt att Pontius i Bibeln ”sökte efter någon utväg att giva honom lös”⁹⁸. Pilatus skuld i Bibeln representeras av den betydelsefulla gesten att tvätta händerna:

När nu Pilatus såg att han intet kunde uträtta, utan att larmet blev allt starkare, lät han hämta vatten och tvädde sina händer i folkets åsyn och sade: "Jag är oskyldig till denne mans blod. I fån själva svara därför."⁹⁹

⁹⁸ Johannes 19:12.

⁹⁹ Matteus 27:24.

Romanens Pilatus:

Om den senare (Yeshua), en klart sinnesrubbad person, var skyldig till att ha hållit några galna tal i Jerusalem och på andra platser, så var Bar-Abba ofantligt mycket hårdare belastad. [...] Mot bakgrund av allt detta bad prokuratorn översteprästen att ompröva beslutet och behålla den av de bägge dömda som var minst farlig, alltså utan tvekan denne Ha-Nozri.¹⁰⁰

Nästa likhet mellan Pontius i Bibeln och i romanen är Pilatus samvete. Pontius i Bibeln är säker på att Yeshua inte är skyldig: ”Jag finner honom icke skyldig till något brott”. Pontius i *Mästaren och Margarita* inser att Yeshua aldrig hade velat uppvigla folk till att riva ner templet i Yershalaim. Från första stund, kände Pilatus kluvenhet mellan lagliga och moraliska rättigheter: att straffa Yeshua eller att släppa honom fri. Lagen befallde honom att straffa Yeshua. Men djupt i sitt samvete, vet Pilatus att Yeshua är oskyldig:

Självbedrägeriet bestod i att han försökte intala sig att hans åtgärder nu på kvällen var lika avgörande som den dom han hade uttalat tidigare på dagen. Men dessa prokuratorns försök hade föga framgång.¹⁰¹

En annan likhet är de språk som Pilatus talar. I Bibeln pratar Pilatus ett språk, gissningsvis arameiska. Däremot skriver han på tre språk på en överskrift till Yeshua som han sätter på korset: ”... och den var avfattad på hebreiska, på latin och på grekiska.”¹⁰² I romanen behärskar Pilatus också flera språk. Han börjar sitt förhör mot Yeshua på arameiska, eftersom det är det officiella språket. Sedan upptäcker Pontius att Yeshua kan tala grekiska och då pratar de vidare på grekiska. Till slut fortsätter samtalet även på latin, åtminstone en liten stund:

Prokuratormen teg en stund men frågade sedan lugnt på arameiska [...] Pilatus sade på grekiska [...] Pilatus' gulaktiga kinder fick färg och han frågade på latin [...].¹⁰³

¹⁰⁰ Bulgakov, s. 47.

¹⁰¹ Bulgakov, s. 369.

¹⁰² Johannes 19:20.

¹⁰³ Bulgakov, s. 32-37.

Det andra intertextuella systemet som jämför skillnaderna mellan Pilatus i Bibeln och i romanen är förändring eller ombildning. Ombildningen omformar vår förståelse av källtexten som refereras i *Mästaren och Margarita*. Detta leder till att vi börjar förstå historien och dess karaktär på ett annat sätt. Bibeln med dess motiv, Pilatus, är en historia som de flesta känner sig särskilt bekanta med, men Bulgakov ombildar den historien så att vi får ny information och nya känslor om den ursprungliga berättelsen med dess karaktär.

Den största skillnaden mellan Bibeln och Bulgakovs roman är att Pontius Pilatus bara omnämns i Bibeln men får en central roll i *Mästaren och Margarita*. I Bibeln är han inte i berättelsens fokus, däremot berättas allt i romanen som har funktionen att porträttera huvudpersonen: romanen frambringar karaktärens erfarenheter, tankar och samvetes oro. Bibeln framställer Pilatus som enformig och oföränderlig som person, medan romanens Pontius förefaller som föränderlig och dynamisk: berättelsen tar plats under ett dygn och Pilatus hinner förändras många gånger under den tiden.

Pontius ändras från en person som är sjuklig och ointresserad av livet till en aktiv person, vidare till en person med ångest och saknad, och slutligen till en person som fick sin efterlängtnade fred. Den andra skillnaden mellan Bibeln och romanen är Pilatus hälsa. I Bibeln nämns det ingenting om Pilatus lidande. I romanen däremot introducerar Bulgakov Pontius med hjälp av en bildlig beskrivning av hans drabbning med migrän. Den är så besvärlig att han hellre vill dö än att fortsätta leva med smärtan:

”O, gudar, varför straffar ni mig? ... Nej, det är ingen tvekan, jag har fått den igen, denna obotliga hemska sjukdom ... denna migrän där halva huvudet värker ... det finns ingenting som hjälper, ingen räddning ... jag måste försöka låta bli att röra på huvudet...” [...] Utan att kunna hålla tillbaka en grimas av smärta [...] Prokuratorn satt som huggen i sten och det var bara hans läppar som rörde sig obetydligt när han pratade. [...] ”Gift! Ge mig gift!”¹⁰⁴

Nästa skillnad mellan Pilatus i Bibeln och i *Mästaren och Margarita* är hans relation till Yeshua. Bibeln visar en enkel inkvisitor-fångere relation mellan Pilatus och Yeshua: ”Men Jesus ställdes fram inför landshövdingen (Pontius Pilatus). Och landshövdingen frågade honom [...]”¹⁰⁵. Men

¹⁰⁴ Bulgakov, s. 29-35.

¹⁰⁵ Matteus 27:11.

Bulgakov tar deras förhållande vidare: Yeshua får komma närmare i relation till Pilatus och Pilatus finner någon som förstår honom. Yeshua inte bara räknar ut att Pilatus är plågad, men hjälper också honom med hans besvär:

”Just nu är sanningen den att ditt huvud värker, det värker så mycket att du umgås med feiga tankar på döden. Du är inte i stånd att tala med mig, du kan inte ens se på mig. [...] Det är över nu [...]”¹⁰⁶

Vidare finner jag en skillnad mellan Bibeln och romanen i framställningen av Pontius Pilatus. Bibeln beskriver honom som en man som inte vågar ta egna beslut, en tvekande människa, villig att underkasta sig de judiska ledarnas och allmänhetens tryck. Pilatus framställs som en obeslutsam och en rädd man: ”Och eftersom Pilatus ville göra folket till viljes, gav han dem Barabbas lös”¹⁰⁷. Bulgakov visar honom som en tyrann. Pilatus är en grym man och ett monster till Yershalaimborna. Han gillar inte heller att bli kallat för en god människa, detta kan sluta illa:

”Är det mig du kallar en god människa? Du tar miste. I Jerusalem viskar alla om mig att jag är ett vilddjur, och det är alldeles riktigt.” [...] ”Men slå inte sönder honom.”

Kaifa: ”Det judiska folket vet att ditt hat är gränslöst och att du har många plågor i beredskap åt det..”¹⁰⁸

En annan skillnad mellan Bibeln och *Mästaren och Margarita* är Pontius Pilatus civilstånd. I romanen är Pilatus ensam man, en mentalt tom man. Han har ingen familj, inga vänner och ingen person som står nära honom. Pilatus har ingen andlighet och ingen tilltro till andra människor. Den enda vän som han har och han litar på är sin hund Banga: ”... kalla på hunden Banga och beklaga sig inför den över migränen”¹⁰⁹. Pontius är isolerad i ett främmande land, i en stad som han hatar.

¹⁰⁶ Bulgakov, s. 35-36.

¹⁰⁷ Markus 15:15.

¹⁰⁸ Bulgakov, s. 30-31, 49.

¹⁰⁹ Bulgakov, s.35.

Pilatus hatar alla fester, trollkarlar och profeter:

”... det finns ingen mer motbudande plats i världen. [...] jag blir sjuk varje gång jag är tvungen att fara hit – det är bara halva eländet! ... Men dessa eviga högtider! ... Magerna, svartkonstnärerna, trollkarlarna, alla dessa horder av pilgrimer! ... Och dessa fanatiker! [...] Det går inte en minut utan att man skall behöva riskera de gräsligaste blodbad.”¹¹⁰

Detta är en annan förändring från Bibeln, då Bibeln nämner att Pontius hade en fru:

Och medan han satt på domarsätet, hade hans hustru sänt bud till honom och låtit säga: "Befatta dig icke med denne rättfärdige man; ty jag har i natt lidit mycket i drömmen för hans skull."¹¹¹

Följande skillnad mellan Bibeln och romanen är Pilatus kritiska tänkande. Som det har nämnts innan framställs Pontius som en obeslutsam och rädd man i Bibeln: ”När Pilatus hörde dem tala så, blev hans fruktan ännu större.”¹¹² Däremot i romanen förklaras Pontius som en man med kritiska synpunkter, det vill säga han har en egen ståndpunkt när det gäller andra människor. Pilatus hatar alla och alla känner till det. Då Yeshua kallar alla för ”goda människor”¹¹³ håller Pilatus inte med, och han är inte rädd att kalla människor för det de är:

”Nåväl, Marcus Muribellum, denne kallblodige mördare, dessa människor som efter vad jag ser har slagit dig för vad du predikat, rövorna Dismas och Gestas, som tillsammans med sina hejdukar mördat fyra soldater, och till slut denne smutsige förrädare Judas – är alla dessa goda människor?”¹¹⁴

En annan skillnad mellan Bibeln och romanen är hur Pilatus tar emot överstepräster. I romanen befinner Pilatus sig i arkaden i Herodes den stores palats. En stol står framme där Pilatus sitter medan han mottager sina besökare. Förutom den anklagade Yeshua besöktes Pilatus av översteprästen Kaifas: ”...beordrade prokuratorn sekreteraren att hämta ledaren för Stora rådet [...] ta emot ledaren för Stora rådet, den judiske översteprästen Josef Kaifas.”¹¹⁵

¹¹⁰ Bulgakov, s. 363.

¹¹¹ Matteus 27:19.

¹¹² Johannes 19:8.

¹¹³ Bulgakov, s. 38.

¹¹⁴ Bulgakov, s. 43.

¹¹⁵ Bulgakov, s. 45.

I Bibeln befinner sig Pontius i pretoriet – landshövdingens residens, där denne också ledde rättegångar¹¹⁶ – vilket också torde vara Herodes den stores palats. Både Bibeln och romanen beskriver att Pontius bor i palatset då han vistas i Yershalaim. Däremot beskriver Bibeln denna plats opassande för en viss typ av människor. Exempelvis kunde judarna inte visa sig i pretoriet. Översteprästerna vågade inte ta sig in, eftersom den kunde göra dem ovärdiga att fira den stora högtiden - påsken. Istället kom Pilatus ut till dem:

Sedan förde de Jesus från Kaifas till pretoriet; och det var nu morgon. Men själva gingo de icke in i pretoriet, för att de icke skulle bliva orenade, utan skulle kunna äta påskalammet. Då gick Pilatus ut till dem...¹¹⁷

Och slutligen, skillnaden mellan Pilatus i Bibeln och i romanen är Pontius åsikt om religion. Den skillnaden kan även ses som en likhet. Genom att undersöka den skillnaden ser jag att det inte framgår tydligt i Bibeln om Pontius Pilatus har någon religion och inte heller om han tror på någon gud. Däremot pratar Pontius i romanen med gudar vid flera tillfällen: ”O, gudar, varför straffar ni mig? ...”, ”Gudar! Det här är en domstol och jag frågar honom om helt ovidkommande saker ...”, ”Gudar! Tror du kanske att jag vill träda i ditt (Yeshuas) ställe? ...”¹¹⁸

Genom att analysera den likheten kommer jag fram till att det berättas om Pilatus eventuella anknytning till religion i Bibeln. Bibeln tar upp att Pontius blev rädd när översteprästerna sade att Yeshua: ”... по закону нашему Он должен умереть, потому что сделал Себя Сыном Божиим”¹¹⁹. Detta kan betyda att Pontius i alla fall har respekt för gud och guds skapelser. Sedan skriver Pilatus också en överskrift på Yeshuas kors: ”Jesus från Nasaret, judarnas konung”¹²⁰, som en bekräftelse på hans inre troende. Pilatus i romanen accepterar Yeshuas troende:

Yeshua: ”Det finns bara en gud, honom tror jag på.

Pilatus: ”Be då till honom! Och be ihärdigt!”¹²¹

¹¹⁶ Matteus 27:27.

¹¹⁷ Johannes 18:28-29.

¹¹⁸ Bulgakov, s. 29, 35, 44.

¹¹⁹ ”Av lagen måste han dö, eftersom han har gjort sig till Guds Son”. Johannes 19:1-15.

¹²⁰ Johannes 19:19.

¹²¹ Bulgakov, s. 43.

5. Avslutande diskussion

Det här arbetet har undersökt intertextualitet i Mikhail Bulgakovs roman *Mästaren och Margarita*. Bulgakov använder Bibeln som intertext i sin roman. Analysen har visat att romanen innehåller allusion, citat, imitation och ombildning. Det används för att undersöka en central karaktär – Pontius Pilatus.

Min första fråga var hur Bulgakov använde de intertextuella strategierna i sin roman. I undersökningen framkom att Bulgakov använder anspelningen på Bibeln i sin roman: berättelsen börjar tidigt på morgonen på påskdagen då Pilatus avrättar Yeshua och dömer honom till korsfästelse. Själva korsfästelsen i romanen, som är tagen från Bibeln, händer på kvällen och leder till Yeshuas död, samt nedtagandet och begravningen av hans kropp. Bulgakov indikerar genom små detaljer att han använder Bibeln som intertext i sin roman: frågor vid förhör med Yeshua, var Yeshua kommer ifrån, om Yeshua är skyldig till något brott, att Pilatus kallas för prokurator, samtal med översteprästerna, Yeshuas avrättelse och, slutligen, Yeshuas död.

Dessutom citerar Bulgakov Bibeln i sin roman. Det mest kända citatet från Bibeln är: ”Vad är sanning?”. Men Bulgakov använder hela Bibelns dialog mellan Pilatus och Yeshua i *Mästaren och Margarita*, det vill säga Bulgakov, bildligt talat, kopierar Pilatus förhör med Yeshua från Bibeln till sin roman med mindre omskrivningar. I romanen figurerar citat från Bibeln om hur Yeshua hamnade hos Pilatus. Bulgakov citerar Bibeln när det gäller Pilatus fråga om vilket brott Yeshua har begått. Därtill citeras det hur många andra brottslingar som avrättas tillsammans med Yeshua. Bulgakov använder skickligt Bibeln som en intertextuell källa för att skapa sin roman med dess karaktärer.

Min andra frågeställning var att jämföra *Mästaren och Margarita* med Bibeln, eller rättare sagt, föreställningen av Pontius Pilatus i de två verken. Forskningen visar avseende den frågan hur Bulgakov tolkar Pontius karaktär som är baserad på den bibliska figuren. Jämförelsen mellan de två Pilatus samordnar en djupare förståelse i Pontiuskaraktären. Genom imitation har Bulgakov återskapat Pontiusfiguren. Där framgår Pilatus skuld känslor, vilket ger oss en bild av Pilatus inte som en ond man, utan en man som har känslor och visar omtanke. Förutom det ovannämnda framgår det att Pilatus ett samvete också. Och slutligen lär vi oss att Pontius var en bildad man som kunde fyra språk.

Med hjälp av ombildning förändrar Bulgakov sin huvudkaraktär. För det första får Pilatus en central plats i romanen. Han erhåller också en mer rörlig karaktär. Däremot får Pilatus en svår migrän som plågar honom till dödstrankar. Dessutom skaffar Pilatus sig en nära relation till Yeshua, som blir den första människa han litar på.

Bulgakov förändrar även framställningen av Pilatus: Bulgakov gör honom till tyrann. En ensam, allhatande tyrann. Däremot tar Bulgakov bort rädslan från Pilatus karaktär. På det viset är Pilatus inte rädd för att befinna sig i pretoriet till skillnad från översteprästerna. Och slutligen bestämmer sig Bulgakov att göra Pilatus troende på gudar. Eftersom Bulgakov omskapar en välkänd karaktär är det en stor utmaning för honom att ge läsaren en annan Pilatus. Bulgakov konstruerar Pilatus på så vis att läsaren måste ha förkunskaper om den bibliska figuren, vilket leder till att läsaren gör en omedveten jämförelse. Det är fängslande hur olik Bulgakov gör Pilatus.

Effekterna av att använda intertextualitet kan bero på ens tolkning, det vill säga Bulgakov tolkar Bibeln på sitt eget sätt och inkorporerar tolkningen i sin roman. Den största effekten som jag finner med Bulgakovs tillämpning av intertextualitet är hur han ger ett nytt liv till en gammal och känd karaktär – Pontius Pilatus. Pilatus får inte bara en huvudroll i romanen, utan också en ny personlighet. En annan effekt är att *Mästaren och Margarita* får igenkänning bara genom att den har referenser från en berömd källa, det vill säga Bulgakov väcker ett visst intresse hos läsaren genom att applicera intertextualitet från Bibeln i sin roman.

Som ett förslag på en vidare analys kan Pilatus jämföras med Yeshua, alternativt kan relationen mellan dem studeras. Pilatus representeras som en korsning där ljusa och mörka krafter möts. Däremot är Yeshua en anförare för god tro. Pilatus samband med Yeshua beror på att den filosofi som han företräder är motsatsen till Yeshuas.

6. Källförteckning

Allen Graham, *Intertextuality. The new critical idiom*, Routledge London 2000.

Beal Timothy, *The Rise and Fall of the Bible: The Unexpected History of an Accidental Book*, Houghton Mifflin Harcourt 2011.

Beal Timothy. Hämtat från <http://timothy-beal.squarespace.com/about/> 2016-05-17.

Белобровцева Ирина, Кульбюс Светлана, *Роман М. А. Булгакова «Мастер и Маргарита».* Опыт комментария, OÜ Vali Press Таллинн 2004.

Булгаков Михаил, *Мастер и Маргарита*, АСТ Москва 2005.

Bulgakov Mikhail, *Mästaren och Margarita*, översättning Blomqvist Lars Erik, Avesta Stockholm 2008.

Century Lexicon. Hämtat från <http://www.dictionary.com/browse/intertext> 2016-04-18.

Friis Elisabeth, "Intertextualitet", *Litteratur. Introduktion till teori och analys*, red. Kjældgaard Lasse Horne, Møller Lis, Ringgaard Dan, Rösing Lilian Munk, Simonsen Peter, Rosendahl Thomsen Mads, översättning Torhell Sven-Erik, Studentlitteratur, Lund 2015.

Frye Northrop, *The Great Code. The Bible and Literature*, Routledge London 1983.

Harrison Dick, *Förrädaren, skökan och självmördaren. Historien om Judas Iskariot, Maria Magdalena, Pontius Pilatus och Josef av Arimataia*, Prisma Stockholm 2005.

Ianovskaia Lidiia, "Pontius Pilate and Yeshua Ha-Nozri in the Mirror of Bulgakov Studies, *Russian Studies in Literature*. Vol. 47:2, Routledge London 2011, s. 7-60.

Labbe Jacqueline, "Romantic Internationality: The Adaptive Weave", *Wordsworth Circle*. Vol. 46:1, The University of Sheffield 2015, s. 44-48.

Lemaster Tracy, “What is “Intertextuality”?”, *Great World Texts: A Program of the Center for the Humanities*, University of Wisconsin-Madison 2012.

Маттелмяки Вера, Арапович Борислав, *Детская Библия. Библейские рассказы в картинках*, Тринадцатое издание, Institutet för Bibelöversättning, Stockholm 1990.

Mebuke Tamar, “Analyses of the Problem of Intertextuality”, *Consciousness, Literature and the Arts*. Vol. 12:2, Georgian Technical University 2011.

Milne Lesley, *Mikhail Bulgakov. A critical Biography*, Cambridge University Press 1990.

Olsson Anders, ”Intertextualitet, komparation och reception”, *Litteraturvetenskap – en inledning*, red. Bergsten Staffan, Studentlitteratur, Lund 2002.

Proffer Ellendea, *Bulgakov. Life and Work*, Ardis Michigan 1984.

Qose Belfjore, “The Figure of Pontius Pilate in the Novel *The Master and Margarita*”, *KAIROS – Evangelical Journal of Theology*. Vol 3:1, 2013, s. 55-67.

The Swedish Bible Online. 1917 års Svenska Bibelöversättning. Hämtat från <http://bibeltemplet.net/bibelonline/> 2016-07-26.

Vanhellemont Jan, “Pontius Pilate”, *Master and Margarita*. Hämtat från <http://www.masterandmargarita.eu/en/03karacters/pilatus.html> 2016-04-13.

Waaijman Kees, ”Intertextuality: On the use of the Bible in mystical texts”, *HTS Teologiese Studies / Theological Studies*. Vol 66:1, AOSIS Publishing 2010, 7 pages.

Wright A. Colin, *Mikhail Bulgakov. Life and Interpretations*, University of Toronto Press 1978.